

гупськомому танку Верховини, то так же виразно уявити собі могуті постаті ваші перед лицем смерті, і в орні болісній з простреленими наскрізь грудьми умираючих на піску кривавім Наддніпрянщині».

У той час активно вступати у політичну боротьбу стрілецьтво не могло, та й чи це було потрібно? Адже в Україні склалася така обстановка, що жменька вояків (навіть сміливих і самовідданих) навряд би щось суттєво змінила. Проте січовики зрозуміли, що можуть допомогти населенню у побутовому та культурно-освітньому напрямках, і, як бачимо, затято віддалились цій роботі. Вони давали людям книги й ліки, навчали їх, допомагали по господарству, влаштовували вечори, вистави, танці, відвідували всі, подібні цим, міські заходи.

А культурно-мистецький рівень Єлисаветраду у березні-жовтні 1918 р. був вельми високим. У цей час у місті гастролювали українські, єврейські та російські трупи, у сінема демонструвалися найсучасніші кінофільми, давали свої музичні концерти К.Шимановський та Г.Нейгауз, влаштовували літературні вечори Ю.Олеша та О.Толстой тощо.

Спогади очевидців, матеріали періодичних видаць, розробки сучасних істориків стрілецьтва та місцевих краєзнавців (С.Орел, І.С.Сікорська, В.М.Босько, Л.В.Куценко) та архівні документи не доносять до наших днів відомостей ані про жодну суперечку між місцевими жителями та січовиками. Суперництво могло виникнути лише на спортивному майданчику. 29.7(11.8) 1918 р. газета «Голос Юга» повідомляла: «Сьогодні о 5 год. вечора на майданчику «Травоса» (трудова артіль військовослужбовців — П.К.) біля Миського саду відбудеться футбольний матч між Єлисаветградським футбольним кружком і галичанами-українцями. Крім того будуть велосипедні гонки».

Наскільки можна судити з інших джерел, матчів між ЕФК і УСС відбулось три. Та ж газета, через місяць, повідомляла: «Змагання ці завжди були досить жвавими і відзначалися безліччю гарних комбінацій, як з одного, так і з іншого боку». Перемога у всіх випадках була за єлисаветградцями.

Але, якщо на подібні речі австрійське військове командування, зважаючи на авторитет сотника Вишиваного, ще могло дивитися «крізь пальці», то інших речей воно вибачити не могло. Мова вже йшла про «каральні» акції стрільців. Але і те було ще не все. Не раз січовики ставали на захист місцевого населення, а одного разу навіть намагалися звільнити в'язнів з Єлисаветградської в'язниці. Напевне, саме це було тою останньою краплею, що переповнила чашу терпіння австрійського командування. На початку жовтня 1918 р. групу архідияка Вільгельма було передислоковано на Буковину. Знову заходячи наперед, зазначимо, що у подальшому переважна більшість січового стрілецьтва брала діяльну участь в українських визвольних змаганнях, склавши кістяк української галицької армії (УГА).

Незважаючи на недовгочасне перебування у наших краях (лише трохи більше півроку), УСС залишили по собі на Кіровоградщині добрі спогади (згадайте вже цитовану С.В.Тобілевич) і самі не залишилися невдячними краю. Згадки про нього зустрічаються у стрілецьких піснях, зокрема таких як «Жовтень 1918 року» та «Мав я раз дівчиноньку». Це й не дивно, адже музику і слова до багатьох (у тому числі і двох названих) пісень написав старшина стрільців Роман Купчинський, який разом з легіоном у 1918 р. перебував на Єлисаветградщині. Додамо. Викладачка Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В.К.Винниченка І.М.Сікорська стверджує, що широко відома пісня «Там вдали за рекой» написана на мелодію відомої стрілецької пісні «Розпроцався стрілець зі своєю дівчиною», і що відомий «Орленок» теж має «стрілецьке коріння».

Марина Чиркова

Антигетьманське повстання в Полтаві в листопаді 1918 р.

Вісімдесят років відділяють нас від періоду Української Держави, закономірного етапу в історії національно-визвольних змагань українського народу 1917-1920 рр. Учасники тих подій, які стали і їх літописцями, радянські та сучасні українські історики суттєво розійшлися у висновках, оцінюючи той період. Причина цього, напевно, не лише у відмінності ідеологічних переконань авторів, а й у суперечливому характері та нечисленності документів того часу, особливо таких, що відображають розвиток подій у різних регіонах України. Дослідження істориків базуються в основному на мемуарах різних політичних діячів. Через некритичне ставлення до цих історичних джерел часто виникають фактичні неточності, особливо при висвітленні періоду, коли влада в українських містах змінювалась з калейдоскопічною швидкістю. Адже більшість спогадів написані багато років потому, а в тих, що готувалися до ювілеїв Жовтневої революції, факти взагалі свідомо перекручувалися. Зараз, коли перед українськими істориками відкрились не лише спецархіви, а й стають доступними закордонні видання, необхідно вивчити весь комплекс джерел про українську національно-демократичну революцію 1917-1920 рр., щоб мати неупереджену точку зору на ті події.

Радянські історики стверджували, що головну роль в антигетьманському русі 1918 р. відігравали більшовики. Звичайно, вони намагались не лише довести, що КП(б)У стала консолідуючою силою цього руху, але й всіляко перекручували участь в ньому інших партій: УПСР (центральної течії), УСДРП, боротьбистів, українських і російських лівих есерів. Адже, визнавши заслуги цих партій у боротьбі з гетьманською владою, денікінськими військами та ін., довелося б пояснювати, чому після закінчення громадянської війни спочатку були ліквідовані всі ці партії, а потім знищені фізично їх керівники та більшість членів.

Розглянемо на прикладі м.Полтави, які були головні діючі сили антигетьманського повстання в листопаді 1918 р., та як воно проходило. Треба зазначити, що у полтавському томі «Історії міст і сіл УРСР» досить скупо розповідається про підготовку й проведення цього повстання. За версією авторів тому, після перемоги повстанців владу в Полтаві захопив

ревком з представників більшовиків, українських лівих есерів (боротьбистів) та українських лівих соціал-демократів, причому жодного прізвища членів ревкому не вказано¹. Насправді ревком складався з представників п'яти партій, більшовики не були головною рушійною силою повстання, а українськими лівими есерами називали членів УПЦСР, тоді як боротьбисти вийшли зовсім з іншої партії — УПСР. Автори монографії «Українська РСР в період громадянської війни 1917-1920 рр.» розповідають про антигетьманське повстання в Полтаві й навіть згадують прізвища кількох членів ревкому, зокрема В.Лазорського і В.Дем'яновського², хоча в дійсності В.Лазорський — це псевдонім Василя Дем'яновського. У дослідженнях подій 1918 р. в Україні сучасних істориків теж іноді трапляються помилки. Так, О.Юренко у біографічній статті про А.А.Хвилю (Олігера) стверджує, що повстання у Полтаві почалося 25 листопада 1918 р., і серед арештованих членів ревкому був А.Хвиля³. Навпевно О.Юренко не критично поставився до спогадів В.Лазорського, в яких вказана саме ця дата, та автобіографії А.Хвилі, хоча ні в списку ув'язнених членів ревкому, ні в спогадах учасників повстання він не згадується. Як бачимо, білих плям в цій історії достатньо, тому для відновлення історичної достовірності та справедливості вона потребує подальшого вивчення.

Про повстання в Полтаві у листопаді 1918 р. збереглося чимало спогадів учасників громадянської війни в Україні. У 30-х рр. були опубліковані мемуари В.Лазорського «З повстанського руху на Полтавщині 1918 року» та В.Антонова-Овсієнка «Записки о гражданской войне»⁴. Але більшість спогадів, зібраних до 10-річчя Жовтневої революції, так і залишилися невідомими широким колам громадськості. Спробуємо відтворити хід подій 80-річної давності, встановити справжню роль у них різних політичних партій та діячів за матеріалами саме цих, іноді досить плутаних і суперечливих спогадів, адже ті, що писалися пізніше, помітно підретушовані.

Після гетьманського перевороту ліві політичні партії в Полтаві, готуючись до антидержавної діяльності, перейшли на підпільне становище. Необхідно врахувати, що частина керівників партійних осередків більшовиків та українських і російських лівих есерів — члени Ради робітничих і солдатських депутатів — під час наступу німецько-австрійських військ на Полтаву в березні 1918 р. евакуювались до Саратова. За спогадами учасників повстання, до партійних підпільних комітетів входили: КП(б)У — І.Орловський, Є.Блинцівська, Г.Кондратко, П.Маслик та ін.⁵; УПЦСР — В.Качинський, М.Герасев, М.Панін, М.Федченко, ін.⁶; УПСР (боротьбистів) — В.Дем'яновський, М.Шинкар, В.Матена-Бугасевич, О.Гнида (Лісовик) та ін.⁷ Уже в середині травня ці опозиційні партії вирішили об'єднати зусилля в антигетьманському русі. З цією метою 14 травня 1918 р. у с.Рибці Полтавського повіту зібрався з'їзд повітових повстанських комітетів, який прийняв рішення про організацію губернського повстанського комітету. У роботі з'їзду взяли участь представники боротьбистів, більшовиків, лівих есерів і максималістів, як згадує один з його учасників В.Зубенко, «розходжень поміж них тоді ще не було — організаційно-підготовча робота проводилася інтенсивно». До цієї роботи було притягнуто і деяких товаришів з партії українських есерів (Костя і Роман Матяші). 29 червня у с.Гозулі Полтавського повіту відбувся другий з'їзд повстанських комітетів для координації повстанського руху⁸. Треба зазначити, що на той час за направленням Центрального повстанського секретаріату України повернулись з м.Саратова члени Полтавського Ради робітничих і солдатських депутатів максималіст М.Мотузка та член УПЦСР П.Зінченко. Встановивши зв'язок з В.Зубенком, Г.Кондратком та ін., вони стали членами повітового, а потім і губернського повстанкому й брали активну участь у підготовці повстання⁹. За спогадами однієї з його учасниць, боротьбистки Є.Московець, у всій губернії розповсюджувались листівки з закликом до робітників та селян не підкорятися гетьманській владі. Одним з перших наслідків цієї роботи став страйк робітників Полтавського залізничного вузла 20 липня 1918 р.¹⁰, адже саме серед робітників Південної залізниці було багато боротьбистів: голова повстанського залізничного комітету Полтава-Дарниця Д.Мусінзов, член страйкового комітету Лівденно-залізничних майстерень П.Решетник та ін.

15 серпня 1918 р. на губернському з'їзді повстанкомів у с.Рибці зібралося близько 50 чол., зокрема, були Г.Кондратко, П.Маслик, К.Матяш, Р.Матяш, Є.Блинцівська, М.Мотузка, П.Зінченко, В.Чугай, М.Шило та ін.

На ньому обрали губповстанком на пропорційній основі з представників усіх лівих партій. Але вже на нараді 25 серпня губповстанком розколовся на два: більшовицький та есерівський, хоча вони й надалі підтримували контакти для координації повстанського руху¹¹.

Підготовку повстання на Полтавщині тримали під контролем більшовицький Центральний військово-революційний комітет України та ЦК УПСР (боротьбистів). Один з учасників повстання П.Зеленцов у своїх спогадах наводить текст листівки від 8 серпня 1918 р. з закликом до опору гетьманській владі, підписаною членом Центрревкому Ю.Коцюбинським, який неодноразово приїздив у цей час на Полтавщину¹². З тією ж метою до Полтави приїздили емісари ЦК УПСР В.Блакитний (Елланський), А.Заливчий, О.Гнида (Лісовик), А.Приходько, безпосередньо керували підготовкою повстання М.Шинкар і Л.Ковалів. Зерна непокори потрапили на сприятливий ґрунт. Є.Московець згадувала: «Влітку 1918 р. під час гетьманщини ЦД боротьбистів намагався охопити повстанням проти гетьманської влади всю Україну. По всіх містах та селах України були осередки боротьбистів, складалися ревкоми та організувалися повстання. Вся Україна була бурхливо збуджена та кипіла, як вода в котлі. ЦК розсилав кругом своїх емісарів. Наш полтавський осередок боротьбистів охоплював всю Полтавщину»¹³. У спогадах одного з керівників повстання В.Лазорського знаходимо відомості, що перші серйозні партизанські виступи на Полтавщині відбулися уже у вересні 1918 р., а в жовтні повстанці зробили спробу захопити Хорол та організували заколоти в різних повітах губернії. Тоді ж провели облік партизанів, і виявилось, що у селян — низька свідомість, неконспіративність, а найорганізованіші загони на залізниці¹⁴.

На початку листопада 1918 р. ЦК УПСР визначив курс партії на негайне збройне повстання. Полтавський губповстанком навіть признав його дату — 7 листопада, але ЦК КП(б)У виступив проти. З цієї причини загони, керовані більшовицьким губповстанком, не підтримали збройний виступ 7 листопада, а есерівських повстанців виявилось замало, щоб перемогти гетьманців¹⁵. Тоді повстання признали на 27 листопада 1918 р. Як згадує член губ-

повстанком Г.Кондратю, у багатьох приміських селах формувалися партизанські загони чисельністю більше 100 чол., наприклад, у Жуках (командир Є.Ласман), Рибнях (П.Зінченко), Стасях (С.Домненко), Гожулах (В.Зубенко) та ін.¹⁶ Слід згадати, що у Полтаві на той час розміщувалися, крім гетьманських, ще й австро-німецькі війська, які необхідно було нейтралізувати для успішного проведення повстання. Боротьбисти це чудово розуміли і розповсюджували відозви та агітували у казармах німецьких солдат. Така пропагандистська робота мала добрі наслідки — під час повстання німецькі частини не стали втручатися в його хід.

За спогадами В.Лазорського, на 3 годину ранку 25 листопада (насправді 27) на головний пункт збору повстанців на Решетилівському шляху за версту від ст. Полтава-Київська прибули 131 піший та 20 кіннотників. Вирішили починати повстання наявними силами, розділившись на 3 групи. Частина загонів захопила ст.Полтава-Київська, де знаходилися 2 вагони зі зброєю. Інша група наступала вздовж Куракінської вулиці в напрямку Сінного майдану, де захопили без бою гетьманський панцирний дивізіон. Його солдати перейшли на бік повстанців, а офіцери не чинили опору, бо ще спали. Ремісничка школа тричі переходила з рук в руки. Іще один партизанський загін о 6 ранку зайняв Червоні казарми. Частина їхнього гарнізону приєдналася до повстанців, а інші склали зброю. Тут було захоплено багато зброї — 10 тисяч гвинтівок, кількасот тисяч набоїв та ін. Антигетьманський збройний виступ підтримали друкарі, харчовики, залізничники, загони яких теж взяли участь у вуличних боях. Здійснивши комбінований наступ від Павленок, Куракінської та Червоних казарм, вони відтіснили гетьманців до Корпусного саду¹⁷. Газета «Полтавские новости» інформувала про події в Полтаві: «Часам к 11 утра показались передовые цепи повстанцев на Монастырской ул., наступавшие по направлению к зданию присутственных мест, где находился штаб командующего VI корпусом, генерального бунчужного Слюсаренко. Повстанцы заняли здание губернской типографии и, окружив присутственные места, начали обстреливать их из ружей и пулеметов. Обстрел длился около получаса, после чего повстанцы предложили засевшим в здании сдаться. Штаб однако ответил отказом и продолжал держаться в здании присутственных мест до 2 ч. ночи 27 ноября... После занятия Красных казарм сконструировало военно-революционный комитет во главе которого стал Н. Шинкарь, разославший по линии следуюшую телеграмму: «Всем, всем. Полтава занята сегодня 27 ноября в 6 1/2 ч. утра революционными войсками. Бой на улицах продолжается. Преобладание на стороне повстанцев»¹⁸. Далі в газеті повідомляється, що в організації ревкому взяли участь українські соціалісти-революціонери (ліви), українські соціал-демократи (ліви) та комуністична партія (більшовики). Напевно, саме ця публікація і ввела в оману авторів «Історії міст і сіл УРСР», але ж кореспонденти «Полтавских новостей», мабуть, і самі не дуже розуміли різницю між боротьбистами, максималістами та УПШСР. З.Лазорський у складі ревкому називав представників більшовиків, боротьбистів, лівих українських есдеків, максималістів та російських есерів¹⁹. У цій же газеті знаходимо відомості про розвиток повстання: «В среду были освобождены из арестантских рот губернской тюрьмы все арестованные за политические дела... Уголовные преступники, вопреки циркулирующим в городе слухам, не освобождены. Арестованы и заключены в губ. тюрьму последний губ. староста Яновский, бывший уездный староста А.Ф.Мгебриев и главнокомандующий на Полтавщине ген.Слюсаренко»²⁰, а спогадами лікаря О.О.Несвицького, ревком призначив губернським комісаром члена УСДРП С.Косенка, військовим комендантом — члена УПСР В.Матену-Бугасевича²¹. Зранку наступного дня, 28 листопада, до Полтави почали прибувати частини 2-го Запорізького полку полковника П. Болбочана. У Музичному училищі ревком організував мітинг, на якому більшість ораторів виступала за передачу влади радам робітничих і солдатських депутатів. Близько третьої години дня на мітинг прибули представники П. Болбочана і оголосили універсал Директорії. Призначили нових губернського комісара та військового коменданта, повстанців роззброїли, вони залишили місто. У «Записках о гражданской войне» Антонова-Овсієнка знаходимо повідомлення повстанського штабу про ці події: «После того, как крестьяне узнали, что город взят повстанцами, со всех концов из деревень хлынули рабочие и крестьяне, так что их за два дня перебивало в городе около 20000... Была объявлена Советская социалистическая республика. По прошествии 2 дней приблизился отряд Болбочана... Ревком заявил, что к власти Болбочана не допустит, тогда болбочановцы вошли в согласие с немцами. Немцами окружены были Красные казармы, было обезоружено только около трехсот, остальные своевременно были выведены, — 2 кавалерийские сотни и 6 пеших, всего до 3000»²².

Ввечері 28 листопада члени ревкому зібрались на нараду у школі ім.19 лютого, щоб обговорити подальші дії. Були присутні члени ревкому: В.Елланський, М.Мотузка, М.Шинкарь, В.Качинський, В.Дем'яновський, П.Маслик, М.Герасев, С.Косенко, Д.Мусінзов, Т.Гайдар, М.Білич, М.Панін, а також були С.Чубова та Є.Московець. Тут їх усіх і арештували за наказом губернського коменданта²³. У спогадах Є.Московець знаходимо докладний опис арешту: «...з'явилися озброєні військові з отряда Болбочана і нас всіх заарештували. При мені був маленький браунінг... я швиденько заховала його в скриню... Я ніяк не могла собі уявити, що нас не будуть обшукувати. У всіх хлопців були револьвери, вони з ними сиділи у в'язниці і вийшли так озброєні на волю... ми йшли гуртом по снігових калюжах. Настрій у всіх був бойовий. Спробували співати революційних пісень, але наш конвой нам не дозволив... Повели нас по Кобеляцькій вулиці в так звані «Арештантські роти». З нами не було Шинкаря та Качинського. Пізніше ми взнали, що був вивір штаба Болбочана їх розстріляти, їх повели на розстріл... як тільки вони вийшли на околицю міста. Шинкарь кинувся тікати..., перебрався через річку Ворсклу... Побіг до нашої боротьбистської дачі... Там зробив перев'язку, бо був поранений в руку»²⁴.

В.Лазорський згадував, що С.Косенка випустили з в'язниці на другий день, і він наполягав на звільненні всіх. А ще через день випустили самого В.Лазорського, а також С.Чубову й Є.Московець²⁵. У спогадах Є.Московець теж є розповідь про цей епізод: «Василя Білого випустили в той же вечір, що і мене... Василь виходити з в'язниці відмовився, сказав: «Тут залишаються мої товариші, я їх не покину.» Довелось охороні в'язниці нагло його виштовхати... Штовхнули ще й вдарили прикладом по плечу, то він мусив скоритися»²⁶. Збереглася копія заяви членів губревкому В.Елланського, В.Дем'яновського (Лазорського), П.Маслика, З.Качинського, М.Герасева, Т.Гайдара, С.Косенка, М.Мо-

тузки від 30 листопада 1918 р. до губернського комісара, в якій вони коротко переповідають обставини взяття влади у Полтаві ревкомом і арешту його членів увечері 28 листопада. Автори заяви наголошують на порушенні елементарних принципів політичної волі та вимагають пред'явлення звинувачення або негайного звільнення всіх арештованих. Відповіддю на цю заяву можна вважати розпорядження губернського комісара Г.Чижевського начальнику губернської в'язниці від 3 та 5 грудня про негайне звільнення В.Елланського, М.Мотузки, В.Качинського, П.Маслика, Н.Білича, що й було виконано 5 грудня¹³ (інші, як видно зі спогадів, звільнені ще раніше). Так закінчилося антигетьманське повстання у Полтаві. По-різному склалася подальша доля його учасників. Деякі з них загинули під час громадянської війни, й упродовж десятиліть про них не згадували (М.Шинкар, В.Матена-Буаєвич). Інші вступили до КП(б)У, займали відповідальні посади в радянських установах України, та в 30-х рр. були репресовані й знищені не лише фізично, але і морально (В.Качинський, М.Мотузка, В.Дем'яновський). А спогади учасників повстання, що залишилися живими, терміново переписувались. Таким чином до складу ревкому потрапили Ю.Кошобинський, І.Орловський, Я.Дробніс, а більшість партизанських загонів виявилась більшовицькими. Як бачимо, таке трактування історії антигетьманського виступу в Полтаві 27 листопада 1918 р. не відповідає дійсності, й своєю розвідкою ми намагалися розвінчати цей міф і відновити історичну справедливість щодо лівих українських політичних партій.

¹³ Історія міст і сіл УРСР: Полтавська область. — УРЕ, К., 1967. — С.96.

¹⁴ Українська РСР в період громадянської війни. 1917-1920. — К.: Полтавда, 1968. — 72. — С.27.

¹⁵ Юренко О.П. Він залишився переконаним комуністом // Реабілітовані історією. — Київ-Полтава: Рідний край, 1992. — С.285-286.

¹⁶ Лазорський В. З повстанського руху на Полтавщині 1918 року // Лютис революції. — 1930. — № 2(41). — С.211-225; Антонов-Овсенко В.А. Записки о гражданской войне. — М. — Л., 1932. — Т.3. — С.86.

¹⁷ Державний архів Полтавської області, ф.п-7, оп.2, спр.7, арк.34.

¹⁸ Там само, спр.3, арк.109.

¹⁹ Держархів Полтавської області, ф.р-8831, оп.18, спр.1, арк.18-20.

²⁰ Держархів Полтавської області, ф.п-7, оп.2, спр.4, арк.117-120.

²¹ Держархів Полтавської області, ф.р-4038, оп.1, спр.23, арк.620.

²² Держархів Полтавської області, ф.п-7, оп.2, спр.4, арк.89.

²³ Там само, арк.121-122.

²⁴ Там само, арк.94.

²⁵ Держархів Полтавської області, ф.р-8831, оп.18, спр.1, арк.18 зв., 22-2 зв.

²⁶ Лазорський В. Вказ. праця. — С.216.

²⁷ Держархів Полтавської області, ф.п-7, оп.2, спр.4, арк.123.

²⁸ Там само, спр.7, арк.34.

²⁹ Лазорський В. Вказ. праця. — С.218-219.

³⁰ Полтавские новости. — 1918. — 29 листопада (№171).

³¹ Лазорський В. Вказ. праця. — С.220.

³² Полтавские новости. — 1918. — 29 листопада (№171).

³³ Несвіцький О.О. Полтава у дні революції та в період смуги 1917-1922. — Полтава, 1995. — С.70.

³⁴ Антонов-Овсенко В.А. Вказ. праця. — С.86.

³⁵ Держархів Полтавської області, ф.р-1505, оп.3, спр.4, арк.73.

³⁶ Держархів Полтавської області, ф.р-8831, оп.18, спр.1, арк.27 зв. — 28 зв.

³⁷ Лазорський В. Вказ. праця. — С.220.

³⁸ Держархів Полтавської області, ф.р-8831, оп.18, спр.1, арк.29 зв.

³⁹ Держархів Полтавської області, ф.р-1505, оп.3, спр.4, арк.71, 72, 74-77.

Аделія Гура

Селянство Поділля за часів Української Держави

Ставши до влади, гетьман Павло Скоропадський задекларував свій Маніфест. У ньому містилося зобов'язання «негайно збудувати таку державну владу, яка здатна була б забезпечити населенню спокій, закон і можливість творчої праці». Повідомлялося також про розпуск Центральної Ради і земельних комітетів. Проголошувалося право приватної власності як фундаменту культури і цивілізації.

Але півміліонна окупаційна армія самою своєю присутністю ліквідувала попередній стан, за якого здійснювалися соціально-економічні реформи. Величезне значення мало земельне питання. Ухвалений 31 січня 1918 р. Закон Центральної Ради про встановлення норми землеволодіння в 25 десятин і конфіскацію більших володінь, який давав селянству надію на безкоштовну передачу поміщицької землі та ліквідацію поміщицьких господарств, був скасований Грамотою гетьмана 29 квітня. Непевність становища селян та поміщиків викликала незадоволення з обох боків. Спираючись на солідарність буржуазно-юнкерського офіцерського корпусу кайзерівської і царської армії, поміщики перейшли в наступ і зажадали повернення конфіскованої власності.

У квітні велика група поміщиків-поляків з Поділля звернулася до австрійського уряду у Відні та безпосередньо до командування Другої австрійської армії з настійними вимогами примусити селян виплатити або відробити заподіяну їхньому майну шкоду.

Документи, які зберігаються у Державному архіві Хмельницької області, свідчать, що подільські селяни скаржилися на поміщиків, котрі накладали на них великі контрибуції, забирали худобу, примушували селян в кілька днів внести велику суму грошей, причому не розбираючись праві чи винні селяни в тім, що масткі їх зруйновані чи ні, хто їх руйнував і скільки вони коштували в дійсності.

З села Мидарівка Гайсинського повіту Подільської губернії селянин П.Таранок скаржився: «Поміщиком у нашому селі Марко Білов, який так віддячує селянам за їх доброзичливість: він наклав на наше село контрибуцію в 16000 карбованців. А селяни наші, коли скрізь розбивали поміщиків, й пальцем же тронули його майна. Будинок його цінний — цілісенький. Вся худоба: коні, корови, воли, свині, увесь реманент господарчий — все осталося як і було за нього. Одно, що зробили селяне — це спродали кілька сот пудів його хліба бідному населенню, котре немає своєї землі. Пшеницю продали по 5 карбованців 40 коп. за пуд, а жито по 4 карбованці 50 коп. пуд. А він так віддячує селянам за те, що зберігли добро його — требе з нас 16000 карбованців». Допишуть з Лигинського повіту: «На село Дяковці наложена контрибуція (платня) в 25 тисяч карбованців за те, що хлопці побили двох австрійських солдат. Хлопців вивезено, що з ними — невідомо».